

Valors i actituds per a encarar la crisi econòmica

Josep M. Cullell

Economista i exconseller de la Generalitat

Els cicles econòmics

Després de més de quinze anys de creixement continuat, les economies mundial, europea, espanyola i catalana es troben en una situació de crisi. Una crisi important i generalitzada. Cada notícia nova és una davallada més en el pou de la recessió. Sembla una espiral sense fi.

L'actual ens ha vingut de nou. No estàvem acostumats a viure instal·lats en la crisi. Entre 1973 i 1993 en vàrem viure quatre, però des del 1994 al 2008 no n'havíem viscut cap (tret de l'explosió de la bombolla tecnològica el 2000). Avui al nostre país hi ha tota una generació, la que té vint-i-cinc anys o menys, que no té cap consciència del que representa viure una crisi, especialment en matèria de sacrificis i renúncies.

Aquests darrers anys havíem arribat a oblidar que l'economia té cicles i ens havíem relaxat en excés. Però val a dir que aquesta no era només una percepció de la societat i dels polítics, no. Economistes tan anomenats i famosos com Robert Lucas (premi Nobel de 1995) o Ben Bernanke (president de la Reserva Federal i membre de la Universitat de Princeton) afirmaven que les polítiques macroeconòmiques modernes havien aconseguit acabar, o minimitzar, els cicles econòmics. I feien aquestes declaracions mentre al món s'anaven produint senyals en la direcció oposada: el col·lapse d'Argentina, amb *corralito* inclòs, la crisi de Mèxic, la situació del Japó, o els cracs dels països anomenats

dragons asiàtics, eren contraexemples d'aquesta teoria, i ens il·lustren com es podia passar del creixement exagerat a la més contundent de les crisis en poc temps. I malgrat que es produïen aquests avisos, preferíem mirar cap a un altre costat.

Però no per mirar cap a l'altre costat hem evitat la crisi. Ara ens trobem immersos en una de molt important. No és una crisi com altres sacsejades que, de manera cíclica, hem anat patint. Aquesta té efectes sobre les mateixes bases del model de creixement. Molts experts han afirmat que ens trobem en una situació excepcional, alguns diuen que és la més intensa des del 1929. D'altres parlen de la necessària refundació del capitalisme. El que és cert és que no és una crisi conjuntural més. Cal reconèixer i acceptar-ne la profunditat perquè acceptar-la és el primer pas per a resoldre-la.

Les «subprimes» la punta del iceberg

La primera manifestació de la crisi financera va ser la crisi de les hipoteques *subprime* als Estats Units. Però aquesta era només la punta de l'iceberg, fruit de l'actuació de determinats bancs —i sobretot del que s'anomena «sistema bancari a l'ombra» (*auction-rate securities*, *hedge funds*, obligacions de deute garantitzat, CDO, etc.)—, de canvis en la regulació comptable i de solvència de la banca, d'un intens procés de desregulació i d'una recerca de rendibilitats ràpides, en què es finançaven operacions sense aportar capital propi i només s'exigia tenir prou recursos per a retornar els costos financers en una perspectiva de revaloració dels actius infinita. Quan comencen els problemes al mercat immobiliari, tot aquest muntatge cau.

La crisi de la cobdícia

Any rere any llegíem com el balanç, les operacions i els beneficis de la majoria d'entitats financeres, des de les capdavanteres fins a les més petites, de les convencionals i de les que actuaven en l'ombra, creixia un 20%, un 30%, un 40%, un 50% o més. Això no és parlar de rendibilitats. Això simplement és avarícia o cobdícia.

El secret era simple. Cada vegada més crèdit, cada vegada més risc, cada vegada més complicació i sofisticació en els productes que

Això simplement és avarícia.

es col·locaven, cada vegada més presència en el mercat de l'habitatge. Era igual on es fiquessin, l'important era aconseguir guanys perquè d'aquesta manera s'aconseguien més retribucions. Així funcionava el sistema, des de les direccions generals de les entitats fins a cadascuna de les oficines. Es concedien crèdits sense garanties necessàries perquè es fixaven uns objectius molts ambiciosos de creixement de l'entitat; s'oferien a persones estalviadores de tota la vida i amb bona fe que, per damunt de tot, confiaven en el director de la seva entitat, inversions en fons d'elevada rendibilitat i d'elevat risc, sense que en fossin conscients... D'exemples així, en trobaríem i molts.

I així, durant un llarg període de temps s'han generat beneficis sobre la base a d'uns béns intangibles i inintelligibles. El concepte d'economia real havia abandonat, feia temps, els despatxos de les entitats financeres en benefici d'instruments no tangibles que no tenien res a veure amb el món real. No es pot buscar beneficis a base de generar actius, vendre'ls, tornar-los a revendre sense control ni informació i així anar fent gran una bola que comença a rodar quan hi ha problemes. Només ha fet falta que el cicle de creixement de l'economia real s'estanqués i que no es poguessin assumir deutes adquirits per part de gent sobreendeutada per a generar tot aquest problema.

I ara què?, ens preguntem. Com hem pogut arribar fins aquí? Com és que ningú no havia avaluat aquest risc? Encara més: ¿se n'era conscient, que s'estava assumint aquest risc? Hi havia mecanismes de control eficaços per a protegir els ciutadans i els inversors? La resposta és que no. Ho hem vist a bastament aquests darrers mesos. Encara avui no sabem amb precisió quin és l'abast dels efectes sobre el sistema financer. No ho saben ni als Estats Units, ni a Europa, i tampoc a l'Estat espanyol. Hem viscut en una gran muntanya russa i ara no sabem on som. En l'època d'Internet i de l'excés d'informació, en aquest aspecte ens trobem a les fosques. Qui té la responsabilitat de tot el que ha passat?

Responsabilitats del sistema financer: el risc moral

El sistema financer té una part important de responsabilitat. Sembla haver actuat d'acord amb allò que en economia s'anomena el *risc moral* (*moral hazard*): puc anar prenent tots els riscos que vulgui perquè mentre tot vagi bé, m'enduré jo els guanys i quan vagi malament, com que el sistema financer és molt important, ja vindrà el sector públic al rescat amb els diners de tots.

Però no ens enganyéssim. No tan sols els bancs són responsables de tot. També ho són els «desreguladors» que han permès l'aparició d'aquest entramat financer a l'ombra, els que han mirat cap a un altre costat davant unes previsions de beneficis o de creixement exagerades, els que anaven als bancs i caixes i acceptaven que els finances-sin el 120% del valor del pis, els que demanaven un préstec per a anar de vacances a l'altra punta de món, els que pensaven que amb l'euro sempre hi hauria uns tipus d'interès barats, quan ens pensaven que els preus de l'habitatge no baixarien mai... I ara, desgraciadament, és el moment de pagar per tots aquells que hi han participat, els que donaven euros amb tanta alegria, i els que els rebien i es permetien viure així per sobre de les seves possibilitats.

Un bon sistema financer és imprescindible per al bon funcionament del sistema econòmic i per a generar riquesa. Ara bé, hi ha una condició prèvia per què tot això funcioni: que hi hagi confiança. Sense confiança no anem enlloc.

Quan en un any han de tancar o passen per grans dificultats vuit o deu de les principals entitats financeres del món per una mala gestió i ningú no s'havia adonat del risc que corrien és que alguna cosa ha fallat o si alguns ho sabien i callaven encara és més greu. Haurem de començar a construir el futur tenint molt en compte aquesta circumstància. Cal més control de tots els agents que participen en aquest sistema i cal molta més transparència. Ara bé, aquesta regulació, que és necessària i que s'ha de fer de manera coordinada amb Europa i el món, ha de ser eficaç. De res no serviran molts controls si l'únic objectiu que tenen és tranquil·litzar les consciències dels governants, però després es mostren poc eficaços per a evitar la disbauxa que hem viscut aquests darrers anys.

La crisi que patim a Catalunya i a l'Estat és fonamentalment una crisi econòmica vinculada al model de creixement dels darrers anys.

No és sols una crisi internacional

Però des de Catalunya cal que tinguem ben present que aquesta crisi no és només una crisi internacional d'origen financer fruit dels excessos provocats pel capitalisme més salvatge en la qual nosaltres ens hem trobat al mig i del qual patim les conseqüències, com algú està interessat a fer-nos veure. Certament, ens trobem enmig d'una crisi financera internacional, però no és aquesta l'única causa. No tots els nostres problemes vénen de l'exterior. Els principals els tenim a dins. La crisi que patim a Catalunya i a l'Estat és fonamentalment una crisi econòmica vinculada al model de creixement dels darrers anys.

Així, i malgrat que en els darrers anys l'economia catalana i l'espanyola presentessin un bon balanç i fossin líders a Europa en creixement econòmic i en creació d'ocupació, que els beneficis empresarials i els índexs borsaris se situessin en nivells màxims històrics, ja feia temps que els informes dels organismes econòmics internacionals ens advertien que, tot i aquests bons resultats, creixíem amb un model de risc, amb un model basat en el consum, en les importacions, en la creació de llocs de treball de poca qualificació, centrats en la immigració i en el dinamisme de sectors com la construcció i el turisme. Els darrers deu anys, segons l'informe més recent de l'OCDE, la productivitat per persona ocupada a Espanya ha experimentat taxes negatives de creixement.

Per tant, aquesta crisi és la resultant de la interrelació de dos factors. El primer és la fallida del model de creixement que ha caracteritzat les economies catalana i espanyola dels darrers anys durant els quals s'han acumulat un conjunt de desequilibris que no podien mantenir-se en el temps i que, més d'hora que tard, calia abordar. El segon, i que contribueix a agreujar la nostra situació, és la crisi financera internacional que ha sacsejat totes les economies mundials, les més desenvolupades i les que no ho són tant, les moderades i les emergents, les vinculades al petroli i matèries primeres, i les més industrialitzades.

El resultat de la combinació d'aquests dos factors no podia ser més clar i més brusc: frenada total del creixement econòmic, ràpid i intens creixement de l'atur —totes les previsions diuen que superarem els quatre milions d'aturats— un dèficit exterior de rècord mundial —el 10% del PIB— un continu degoteig d'empreses que tanquen, pèrdua de competitivitat... Hauria estat bé aprofitar aquests anys de creixement per a impulsar l'estalvi, la inversió, per a fer reformes estructurals, per a fer política industrial, per a fer una base productiva més competitiva a mitjà termini. No s'ha fet i ara en paguem les conseqüències.

I, finalment, una altra constatació; les dues crisis, l'espanyola i la internacional, tenen un origen similar: hem estirat més el braç que la mà-niga. I n'hem de ser conscients, perquè els excessos que s'han fet en els darrers anys quan ens pensàvem que ens trobàvem en una conjuntura de creixement que duraria sempre, s'han de corregir i ho hem de fer aviat. Aquesta és la nostra obligació i hi ha de contribuir tota la societat.

Crec que no és el moment de models teòrics ni de discussions bizantines sobre la situació actual, acceptant-ne passivament les conseqüències. El que necessitem és afrontar la situació amb coratge, amb urgència, amb objectius clars i explicant al país l'envergadura de la crisi i l'esforç que requerirà de tots superar-la.

No hi ha solucions màgiques

Trobar una resposta a aquesta crisi no és fàcil. No hi ha solucions miraculoses per a tot el que ens està passant. Ningú no les té. Però hi ha palliatius per a la crisi.

Cal aplicar mesures a curt termini per a retornar la liquiditat al sistema. Si l'economia s'atura, tornar-la a arrencar després es fa més difícil. Cal que s'adoptin mesures per a mantenir els nivells d'ocupació; de res no serveix tenir la legislació laboral més protectora d'Europa si a l'hora de la veritat som el país europeu que més ràpidament destrueix ocupació. Cal que el sector públic doni exemple i també se sacrifiqui controlant el dèficit i reduint la despesa corrent. Cal adoptar mesures de reforma fiscal per a millorar la competitivitat. I d'una manera paral·lela, cal començar a aplicar mesures a llarg termini en l'àmbit de la política industrial, la internacionalització, la política

Cal començar a aplicar mesures a llarg termini en l'àmbit de la política industrial, la internacionalització, la política energètica i, especialment, l'educació [...] S'ha d'acabar que la taxa de fracàs escolar del nostre país sigui la més alta d'Europa.

energètica i, especialment, l'educació i la formació dels que vénen. S'ha d'acabar que la taxa de fracàs escolar del nostre país sigui la més alta d'Europa. En aquest tema ens hi juguem el futur com a país.

Generar confiança

Però no es tracta només d'aplicar mesures. La credibilitat del ciutadà en els seus governants i en el sistema polític i econòmic té un paper important en els moments de crisi. No descobriré ara el paper que tenen les expectatives com a dinamitzadors o frens de l'economia. Expectatives que depenen de la credibilitat i de la confiança. Mentre l'economia anava bé, la societat podia desentendre's, i en part ho ha fet, del món de la política. Gestionar des de l'abundància és fàcil. Els governs podien actuar frívolament, o no actuar, i la societat els ho permetia. El creixement econòmic permetia una millora general del benestar personal i la política en podia restar al marge.

Però ara ha arribat la crisi. Qualsevol crisi és una amenaça per a la confiança i la credibilitat que els ciutadans tenen en el sistema i no parlo només del sistema financer o del sistema econòmic més en general. És en aquesta situació que s'espera que els polítics assumeixin el lideratge i ajudin a trobar una sortida a la crisi. Tothom espera que facin un pas endavant i actuïn, i ho esperen fins i tot després d'haver criticat fins a la sacietat el paper de la política i de les administracions públiques. Avui cal repetir que és possible recuperar l'activitat i la il·lusió pel bon funcionament de l'economia del país. Les crisis se superen, però perquè això sigui possible, caldrà articular una nova manera d'entendre el govern de l'economia, una manera més orientada i propera a l'activitat productiva, més arrelada a les necessitats de les em-

preses i dels treballadors, més orientada a la creació d'ocupació i més atenta a l'economia real que a l'economia financera.

La societat del benestar

Volem sortir de la crisi, volem créixer, volem ser competitius, per contribuir al progrés de les persones i per això és indispensable millorar la nostra societat del benestar. Aquest és un principi al qual no podem renunciar. Els objectius que perseguim amb la societat del benestar continuen sent vàlids i vigents. Potser ens haurem de plantejar ritmes i mecanismes, però Europa és indissociable de la societat del benestar. I Catalunya també.

Podem transformar les polítiques, podem adequar-les a les necessitats, i reptes d'avui, com el de la dependència, una major llibertat d'elecció dels ciutadans o la col·laboració publicoprivada, però no hem de perdre de vista els objectius de justícia i cohesió social que conformen la nostra societat del benestar.

Ara bé, també és cert que cal evitar que la despesa social creixi a uns ritmes tan ràpids que no permeti que l'activitat productiva generi prou ingressos per a cobrir-la. D'aquí la necessitat d'un pacte de prioritats en aquest àmbit. La política de benestar ha de descansar sobre una situació real de solidesa econòmica del país. Si no, poc benestar farem.

De la mateixa manera que cal fer una renovada aposta per la societat del benestar, també cal afirmar que, malgrat la crisi, no hi ha una alternativa al capitalisme. Podem refundar-lo. De fet, el capitalisme s'ha anat refundant de manera continuada. Ha passat de la indústria, als serveis, després s'ha adaptat a la revolució de les noves tecnologies i ara ens tocarà el repte de garantir el creixement sostenible fundat sobre unes bases de comportament ètic. Ara que tant es torna a parlar de Keynes i de les seves idees, potser seria bo recordar una de les seves afirmacions que venia a dir que el problema de la humanitat és saber combinar l'eficiència econòmica, la justícia social i la llibertat individual. Per això l'aposta de futur ha de passar per un sistema de lliure mercat reformat i controlat pels poders públics, una societat del benestar i la defensa de les llibertats individuals.

Aquest canvi, però, també ha de venir per la recuperació d'uns valors que, en la festa, han estat oblidats, com el de l'esforç, la feina ben feta, l'estalvi, la responsabilitat, la solvència, l'ètica de la serietat...

La idea d'un model alternatiu al capitalisme, impulsada per militants sacrificats i valents podia tenir un cert atractiu. Ara és un acudit cruel. Com diu Krugman, «després de totes les purgues i gulags, Rússia està tan endarrerida i és tan corrupta com sempre; després de tots els Grans Salts i revolucions culturals, Xina ha decidit que guanyar diners és el més important».

Treballar per sortir de la crisi és un compromís que ens obliga a tots, els sectors econòmics, els treballadors, les administracions, la societat civil i també la política. Treballar sense descans per buscar solucions. Amb compromís, amb valors morals i amb autoritat política. En definitiva, amb lideratge. Participar d'aquest lideratge és fonamental per al país. Lideratge per a definir clarament les prioritats, lideratge per a tirar endavant les necessàries mesures a curt termini i les reformes estructurals a mitjà i llarg termini.

La recuperació dels valors

Estem al mig d'una crisi, d'una crisi important i que ens afecta com a societat i com a país. Ara no és el moment de la improvisació, ara no és el moment d'amagar-se. Ara és el moment de complir els compromisos. Ara és el moment de treballar per construir una resposta coherent i ben travada a la crisi. I és important que aquesta resposta vingui, des de Catalunya, perquè som el primer motor econòmic de l'Estat, és a Catalunya on es viuen més estretament tots els problemes de l'economia productiva i perquè és a Catalunya on patim més directament la necessitat de ser competitiu, enfront d'Europa. Des de Catalunya necessitem remuntar la crisi i obrir el país a un factor de reactivació, de creixement econòmic, de creació de llocs de treball i de benestar social.

Schumpeter deia que les crisis són com «ventades de destrucció creativa». És a dir, oportunitats. Canvis. Catalunya té uns actius específics que han de permetre sortir-nos-en. Aquest canvi, però, també ha de venir per la recuperació d'uns valors que, en la festa, han estat oblidats, com el de l'esforç, la feina ben feta, l'estalvi, la responsabilitat, la solvència, l'ètica de la serietat... Uns valors indispensables si no volem caure un altre cop en «l'economia Potemkin», una economia de façana, a la qual es troben tan inclinats els nostres actuals dirigents polítics d'aquí i de Madrid.